

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра економіки, права та управління бізнесом

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

(підпис)

“20” листопада 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

за освітньою програмою професійного спрямування

«Економіка, планування та управління бізнесом»

на тему: **«ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ**
АГРОПРОМИСЛОВГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ»

Виконавець:

студентка ФЕУП

Цибулько Анна Миколаївна _____

Науковий керівник:

к.е.н, доцент

Фіалковська Анастасія Андріївна _____

Одеса 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ.....	6
1.1. Агропромисловий комплекс: сутність та особливості функціонування.....	6
1.2. Критерії і показники ефективності функціонування АПК.....	11
1.3. Особливості державного регулювання АПК.....	14
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ.....	22
2.1. Тенденції функціонування аграрних підприємств України.....	22
2.2. Ресурсний потенціал АПК України.....	33
2.3. Ефективність управління розвитком та системи підтримки АПК України.....	40
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ АПК УКРАЇНИ.....	50
3.1. Удосконалення управління АПК на регіональному рівні.....	50
3.2. Перспективи інноваційного розвитку АПК.....	57
3.3. Прогнозування розвитку сфери АПК України на глобальному рівні.....	63
ВИСНОВКИ.....	71
Список використаних джерел.....	75

ВСТУП

Агропромисловий комплекс – найважливіша системоутворююча сфера економіки нашої країни, що формує продовольчу та екологічну безпеку, демографічний, трудовий та поселенський потенціал територій, що здійснює вирішальний вплив на здоров'я та якість життя населення.

У найближчій перспективі агропромисловий комплекс може стати одним з ключових елементів будь-якої територіальної економічної системи, не тільки як система продовольчої безпеки, але і як основа більшої частини економічних процесів. Вже сьогодні можна говорити про провідну роль агропромислового комплексу, який визначає пріоритети розвитку територіальних економічних систем в постіндустріальному періоді.

Актуальність теми обумовлюється, перш за все, посиленням уваги до проблем АПК з боку органів влади усіх рівнів в останні роки. Однак, щоб забезпечити переведення агропромислового комплексу на модель сталого розвитку, належить вирішити ряд дуже серйозних проблем, які існують сьогодні. Серед таких проблем варто відзначити порушення господарських зв'язків між сільськогосподарськими та переробними підприємствами; різкий спад ефективності їх господарювання; фізична і моральна зношеність основних фондів; погіршення соціальних умов життя сільського населення; нераціональне використання земельних угідь, а також погіршення їх родючості та інше. Виходячи з вищевикладеного, питання пов'язані з розвитком аграрного виробництва стають все більш актуальними, а їх вирішення залежить від важеної державної аграрної політики.

Разом з тим міжнародний досвід і практика економічних реформ в Україні переконують у тому, що одним з найважливіших умов забезпечення стійкості функціонування агропромислового комплексу є чітке визначення цільових довгострокових орієнтирів розвитку та розробка шляхів їх реалізації.

Мета кваліфікаційної роботи – полягає в теоретичному обґрунтуванні основних аспектів управління розвитком агропромислового комплексу,

обґрунтуванні пропозицій щодо його ефективного розвитку в умовах господарювання.

Для досягнення поставленої мети дослідження були висунуті наступні **завдання**:

- розглянути теоретичні основи організації управління агропромисловим комплексом;
- з'ясувати сутність поняття категорії «управління АПК»;
- визначити особливості державного регулювання АПК;
- проаналізувати тенденції функціонування аграрних підприємств України;
- оцінити ресурсний потенціал АПК України;
- здійснити оцінку ефективності управління агропромисловим комплексом;
- обґрунтувати шляхи удосконалення системи управління регіональним агропромисловим комплексом;
- визначити перспективи функціонування АПК на інноваційних засадах;
- спрогнозувати розвиток сфери АПК в Україні

Об'єктом дослідження є система управління агропромисловим комплексом країни.

Предметом дослідження є принципи та механізми управління розвитком агропромислового комплексу країни.

Методи дослідження. У процесі виконання магістерської роботи використовувалися загальнонаукові методи та прийоми дослідження, а саме: загальнонаукові (метод аналізу і синтезу, аналогії), співставлення та різного роду економіко-статистичні прийоми (табличний, графічний, групування та класифікації), експертна діагностика (ранжирування, порівняння, оцінювання) для співствалення окремих показників в розрізі окремих регіонів, структур.

Наукова новизна одержаних результатів. У магістерській роботі проаналізовано особливості управління агропромисловим комплексом України, а також запропоновано основні напрями його вдосконалення. Наукове значення

роботи. Дана магістерська робота у науковому аспекті розкриває зміст питань організації управління агропромисловим комплексом на регіональному рівні.

Інформаційна база дослідження. В якості інформаційної бази слугували наукові доробки провідних вітчизняних та зарубіжних учених та інша наукова література, нормативно-правові акти, дані щорічної звітності агропромислового комплексу у розрізі окремих галузей до головного управління статистики.

Структура та обсяг магістерської роботи. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (65 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 80 сторінок. Основний зміст викладено на 74 сторінках. Робота містить 10 таблиць, 14 рисунків.

Публікації. За результатами виконання кваліфікаційної роботи підготовлено публікацію «Особливості державного регулювання агропромислового комплексу в Україні», що було опубліковано у Науковому студентському віснику ФЕУП.

ВИСНОВКИ

У роботі досліджуються теоретичні та методичні аспекти оцінювання перспектив розвитку агропромислового комплексу та зроблено наступні висновки:

1. Досліджено, що агропромисловий комплекс є важливим сектором економіки України. У найближчій перспективі агропромисловий комплекс може стати одним з ключових елементів будь-якої територіальної економічної системи, не тільки як система продовольчої безпеки, але і як основа більшої частини економічних процесів. Можна говорити про провідну роль агропромислового комплексу, який визначає пріоритети розвитку територіальних економічних систем в постіндустріальному періоді.

2. Визначено, що основою комплексу є сільське господарство — одна з найважливіших галузей виробничої сфери, яке займається вирощуванням сільськогосподарських культур і розведенням тварин для забезпечення населення продуктами харчування, а промисловості — сировиною. Головним засобом виробництва у сільському господарстві є земля. Одночасно вона є і предметом праці, який завдяки родючості дає можливість вирощувати культурні рослини. Тобто земля є природним ресурсом, на якому базується сільськогосподарське виробництво. Сільське господарство як галузь має ряд особливостей, які у значній мірі визначають результати діяльності аграрних підприємств.

3. З'ясовано, що доцільно розрізняти такі види ефективності: технологічну, економічну і соціальну. Технологічна — це результат взаємодії чинників виробництва, що характеризує досягнуту продуктивність живих організмів, які використовуються у сільському господарстві. Економічна ефективність — це таке співвідношення між ресурсами і результатами виробництва, за якого отримують вартісні показники ефективності виробництва. Соціальна ефективність — поняття, що відображає поліпшення соціальних умов життя людей. Вона є похідною від економічної ефективності.

4. Досліджено, що у вітчизняній практиці немає єдиного підходу до оцінки ефективності діяльності АПК. Основні показники, що використовуються для

аналізу результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, науковці поділяють на дві групи:

- обсяги і вартість виробленої та реалізованої продукції;
- ефективність діяльності господарюючих суб'єктів.

Найбільш поширеним з них є вартість валової продукції у постійних цінах минулого року, що дозволяє розраховувати ряд вартісних економічних показників для характеристики рівнів річної, денної та годинної продуктивності праці, фондівіддачі основних і оборотних засобів, фондомісткості виробництва, а також темпів зростання окремих показників у цілому по галузі (рослинництву і тваринництву), за окремими підприємствами і для дослідження тенденцій цих показників у часі й просторі.

5. Проаналізувавши стан та тенденції розвитку агропромислового комплексу України, можна сказати, що України має потужний аграрно-виробничий потенціал, експорт сільськогосподарської продукції є одним з основних джерел надходжень валюти до бюджету.

6. Основу аграрного сектору України становить сировина, зокрема продукція рослинного походження (кукурудза, пшениця, соя та ячмінь). Найбільші обсяги в експорті продукції рослинного походження займають зернові культури (1188,2 млн. дол.), насіння та плоди олійних (213,8 млн. дол.), готові харчові продукти – залишки та відходи харчової промисловості (166,1 млн. дол.), продукти переробки овочів (69,9 млн. дол.).

7. Виявлено, що у більшості товарних груп починаючи з 2015 р. спостерігалось падіння обсягів експорту. Основні причини: кризові явища в економіці, нестабільність національної валюти, втрата російського ринку збуту і заборона транзиту українських продуктів через територію РФ. Натомість Україна стала менш залежною від імпортованих товарів і почала нарощувати обсяги власного виробництва.

8. Обґрунтовано, що співпраця з ЄС є важливим пріоритетом зовнішньоекономічної політики України. Україна і ЄС проводять регулярні засідання з аграрних питань, які дають можливість обмінюватися корисною

інформацією та розглядати досвід ЄС в аграрній сфері, питання щодо адаптації аграрного сектору України до вимог та умов ЄС.

9. Визначено, що високий природно-ресурсний потенціал України зумовлює провідну роль земельного фонду як одного з важливих ресурсів загальнодержавного значення, що виступає первинним фактором виробництва і своєрідним фундаментом економічного розвитку для аграрної галузі. За площею сільськогосподарських угідь Україна значно випереджає провідні країни Європи

10. Визначено головні проблеми агропромислового комплексу України. А саме:

- недосконалість функціонування організаційно-правового механізму підтримки розвитку аграрного сектора;
- низька виконавча дисципліна в державних органах влади;
- несвоєчасне введення інновацій в аграрному секторі;
- обмеженість фінансових ресурсів за відсутності необхідних обсягів власних обігових коштів;
- ускладнення доступу до позичкових та залучених банківських кредитів і їх високої відсоткової ставки.

12. Запропоновано ряд заходів задля розвитку ефективного функціонування агропромислового комплексу. Зокрема, з метою поліпшення фінансового стану агросектора регіонів необхідна також розробка нової системи ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, що включає в себе цільові, гарантовані (захисні), заставні, орієнтовані (рекомендаційні) ціни; створення та впровадження у виробництво високопродуктивних сортів і гібридів сільськогосподарських культур, нових порід тварин і птиці; стимулювання агроекологічної діяльності, зокрема, розвитку альтернативного органічного агровиробництва; формування високоосвічених професійних кадрів; створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції; фінансова

підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності; використання експортних переваг України; закріплення на традиційних ринках та активізація пошуку нових ринків збуту; залучення до спільних дій щодо організації сільськогосподарського виробництва та виготовлення готової харчової продукції органів місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Заставний Ф. Д. Географія України. Київ, 2002. с. 246.
2. Аграрна економіка: Підручник / Д.К. Семенда, О.І. Здоровцов, П.С. Котик, О.О. Школьник, О.Л. Бурляй, М.А. Коротєєв, Л.Ф. Бурик, А.П. Бурляй, А.І. Кисіль, К.Г. Гайдай: За ред. Д.К. Семенди та О.І. Здоровцова. Умань, 2005. 318 с.
3. Розміщення продуктивних сил і економіка регіонів України: Підручник / Микола Жук, Володимир Круль,; Чернівецький націон. ун-т ім. Юрія Федьковича. К.: Кондор, 2004. 293 с.
4. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <http://www.minagro.gov.ua>
5. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / М.В. Присяжнюк, М.В. Зубець, П.Т. Саблук та ін.; за ред. М.В. Присяжнюка та ін. К.: ННЦ ІАЕ, 2011, с. 1008.
6. Хорунжий М.Й. Організація агропромислових комплексів. К., 2001.
7. Воробйов Є.М. Агропромисловий комп# лекс України: сучасний стан та особливості Є.М. Воробйов, Т.Ю. Гела. Збірник наукових праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Вип. 2 "Економіка". 2010. С. 15-20.
8. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підр. 2-е вид., доп. і пер. К.: КНЕУ, 2002. 624 с.
9. Маркс К. Капітал : твори 2-е вид. Кн. 2. Т. 24. С. 598.
10. Макконнелл К. Р. Экономика: принципы, проблемы и нг.ка Баку: Изд-во «Азербайджан», 1992. Т. 1. 399 с.
11. Прокопенко К. О. Економічна ефективність сільськогосподарських підприємств: сучасний стан і вплив державної підтримки. Вісник аграрної науки Причорномор'я. Вип. 2 (49): Економічні науки. Сільськогосподарські науки. Технічні науки. Миколаїв: МДАУ, 2015. С.74-83
12. Мельник Л. Л. Економічний потенціал різних форм аграрних підприємств. Економіка АПК. 2011. № 7. С. 89–97.

13. Нелеп В. М. Ринкова стратегія сільськогосподарських підприємств. Економіка України. 2009. № 7. С. 9.

14. Романець О. А. Сутність та зміст державного регулювання аграрної сфери економіки. Збірник наукових праць. Київ, 2011. 104 с.

15. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України № 806-р від 17 жовтня 2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>

16. Майстро С. В. Сутність та напрями державного регулювання аграрного ринку в зарубіжних країнах. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/GALUZEVE/06-MAYSTRO.pdf>

17. Федосєєва Г. С. Світовий ринок сільськогосподарської продукції: теоретичний та практичний аспекти розвитку. Інтелект XXI. 2017. № 1. С. 22–27.

18. Богдан О. Д. Дослідження стану державної інноваційної політики у розрізі агропромислового сектору економіки. Науковий вісник Полісся. 2015. №1 (1). С. 49–54.

19. Шиян Н. І. Державне регулювання економіки. Харків : ТОВ «Вид-во «Формат Плюс», 2008. 384 с.

20. Коваленко О. А. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1808>

21. Немченко А. В., Кашинская Е. Н. Особенности и перспективы инновационной деятельности в сельском хозяйстве // Sustainable economic development of regions Monograph. Vienna, 2015. P. 90-99.

22. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року (проект). Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства. URL: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822>.

23. World Development Indicators [Electronic resource] / The World Bank data. Mode of access. URL: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&Topic=1>

24. Кулицький С. Питання трансформації української зовнішньої торгівлі на сучасному етапі. Україна: події, факти, коментарі. 2015. № 23. С. 49–59. URL: <http://www.nbuviar.gov.ua/index.p>

25. Пужай-Череда А.В. Проблеми та перспективи реформування галузі АПК в Україні. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. Збірник наукових праць у 2-х вип. ПДТУ. Маріуполь, 2016. Вип. 1. Т. 1. С. 41–48.

26. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

27. Аграрний сектор України. URL: <http://agroua.net>

28. Виробництво кукурудзи в Україні. URL: <http://www.bakertilly.ua/news/id1294>

29. Міністерство аграрної політики та продовольства. URL: <http://www.minagro.gov.ua>

30. Державна фіскальна служба України. URL: <http://sfs.gov.ua>

31. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУ. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=583:silske-gospodarstvo&catid=8&Itemid=350

32. Додаткові квоти на експорт до ЄС. URL: <http://qha.com.ua/ua/analitika/dodatkovii-kvoti-na-eksport-do-s-simvolichniipozitiv/19355/>

33. Експорт в ЄС після Угоди про асоціацію: товари сільського господарства. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/49316/Jeksport_v_JeS_pisla_Ugody_pro_asociaciju

34. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України: у 3-х частинах ; підруч. [для студ. вищ. навч. закл.]. К., 1999. 568 с.

35. Розвиток земельних відносин в аграрній сфері: моногр. ; за ред. Ю.О. Лупенка, О.В. Ходаківської. К.: ННЦ «ІАЕ», 2016. С. 310.

36. Держгеокадастр України. URL: <https://land.gov.ua/>

37. Інститут охорони ґрунтів України. URL: <http://www.iogu.gov.ua/>

38. Земельний кодекс України. Відом. Верхов. Ради України (ВВР). 2002. № 3. С. 27.

39. Осипчук С.О. Сучасний стан сільськогосподарських угідь України та заходи його поліпшення. URL: 77.121.11.22/ecolib/6/33.doc.

40. Ходаківська О.В. Екологізація аграрного виробництва: моногр. К. : ННЦ ІАЕ, 2015. 350 с.

41. О. І. Хоменко, Аграрний ринок України. стан та тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств. Ефективна економіка № 12, 2017.

42. Держпідтримка АПК-2020: програми, механізми, терміни. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/news/derzhpidtrimka-apk-2020-programi-mehanizmi-termini>

43. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1102 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-2004-%D0%BF#Text>

44. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/395-2020-%D0%BF#Text>

45. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130-2017-%D0%BF#Text>

46. Про державну підтримку сільського господарства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>

47. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2015-%D0%BF#Text>

48. Про затвердження Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам мікропідприємництва та малого підприємництва. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text>

49. Державна підтримка АПК. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichniy-hektar/item/14260-derzhavna-pidtrymka-apk.html>
50. Саблук П.Т. Стратегічні напрями розвитку агропромислового комплексу України. Інститут аграрної економіки УААН. К., 2002. 60 с.
51. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. 2-ге вид., доп. і перероблене. К.: КНЕУ, 2004. 624 с.
52. Поліщук О.О. Інноваційні пріоритети розвитку АПК України. URL:<http://intkonf.org/polischuk-ooinnovatsiyni-prioriteti-rozvitku-apk-ukrayini/>
53. Володін С.А. Теоретико+методологічні та організаційні засади інноваційного провайдингу на наукоємному аграрному ринку. К.: ЗАТ "Нічлава", 2007. 384 с
54. Аграрна реформа в Україні (здобутки, проблеми і шляхи їх вирішення) / П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров. Економіка АПК. 2013. № 12. С. 3-13.
55. Закон України "Про інноваційну діяльність" (04.07.2002 № N40-IV) URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
56. Потіха А. Сільське господарство в економічній системі України URL:http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=584:silsk_e_gospodarstvo_2&catid=63:rezonans&Itemid=393
57. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / За заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. К., 2015. 336 с.
58. Food Outlook. Biannual Report on Global Food Markets. FAO. 2019. May. URL: <http://www.fao.org/3/ca4526en/ca4526en.pdf>.
59. Товарна структура зовнішньої торгівлі / Держ. служба статистики України. URL:http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1219_u.htm.
60. Топ-10 ринків збуту української продукції, 2019 рік, млн. дол. США / Укр. клуб аграр. бізнесу України. URL: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini.

61. Державна підтримка аграріїв у 2020 році: стала відома пріоритетна галузь. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2822559-derzavna-pidtrimka-agrariiv-u-2020-roci-stalo-vidoma-prioritetna-galuz.html>.

62. Стан фінансування АПК у 2017 році / Інформ.-аналіт. портал АПК України. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/napryamki/finansova-politika/finansuvannyaz-derzhavnogo-byudzhetu/stan-finansuvannya-apk-u-2017-roci>.

63. Стан фінансування програм підтримки АПК у 2019 році / Інформ.-аналіт. портал АПК України. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/pidtrimka/stan-finansuvannyaprogram-pidtrimki-apk-u-2019-roci>.

64. Підтримка фермерів у країнах ЄС / Європ. інформ.-дослід. центр. URL: https://radaprogram.org/sites/default/files/infocenter/piblications/subsydiyi_fermeram.pdf.

65. Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2021 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 № 1017-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80>.